

Egy festő égő csipkebokrai

Zsögödi Nagy Imréről arcképvázlatot írtam, kettőt is, színorgonáinak hangjai mélyén az embert kutatva; így hát a kezéig juthattam csak el a vizsgálódásban, az ujjai közé melegedett ecset nyeléig. A további vizsgálódást a szakemberekre kellett bíznom. A festményeit nem tudom magyarázni. Aki tudja, ezt a munkát amúgy is véghez fogja vinni, s megtudjuk majd, mennyi benne a hagyomány, milyen mérvű az újítás, francia impresszionizmus vagy német expresszionizmus, meg minden egyéb, amit az elemzés ilyen esetben óhatatlanul kimutat. Néha olyanformán is, hogy *Magyarozatának* végén, a feldarabolt Mű holtan mered vissza ránk, s tudatlanságunk érzésénél ilyenkor csak a vágyunk nő még erősebbé, hogy újra meg újra visszatérjünk az eredeti, elemzéstől érintetlen munka színe elé. Laikus mivoltomban én úgy őrzöm magamban Nagy Imrét, a szakmának gyakorta indokoltan rideg — vagyis kizárólagosan színeképelemző — értékítéleteivel szemben, amiként Mózes gondolhatott vissza a pusztában fellobbanó csipkebokorra. Hogy is lett volna Mózesnek lélekjelenléte a tűzben gyönyörködni, vagy netán a hamvukba hulló pernyés ábrák fölött eltűnődni, mikor a lángok közül az Úr hangja morajlott fel, a mítikus látomás Értelme; a gyűjtogató égi kéz nyomán a megértő üzenet: „*Látván látám az én népemnek nyomorúságát...*” Nagy Imre égő csipkebokraiból egy több mint fél évszázados művészi szemlélődés eredményeként sugárzik tudatunkba az elkötelezett művész összegezése: íme a föld, az ég, a pisztrángos patak, az erdő; az ember, aki nek sorsában osztozom, akiben eredendő magányosságom feloldódik. Kísérlet ez vagy megoldás? Nem hinném, hogy a kérdésre — mint bármely nagy művész esetében — egyértelmű választ lehetne adni. Miként az oly sokféleképpen átélt, megszenvedett vagy filozófiává növesztett magány: a közösségi elkötelezettség sem az egyedül üdvözítő és ujjongó abszolútum; a megváltás sem, aminek ezt a szolgálatot minduntalan — hisz cselekvéseink értelmét keressük — látni szeretnők. Tény azonban, hogy Nagy Imre magányos színlírai egy meghatározott népi-nemzeti közösség — nevezetesen a székelység — emberi és tárgyi világában, annak konkrét formáiban nyerik el igazi értelmüket. A sajátságosban — mit helyinek is nevezhetünk — az egyetemet. Bartóki mintára. A szarvassá vált fiak kiáltásaiból Párizs hangját is kihalljuk; de ezek a szarvasok nem Párizs utcáin sétálnak. Nagy Imre Bartók biztonságával tudta megállapítani mindig: hol bugyognak az ő forrásai. Szó szerinti értelemben is tudja: melyik szarvasfiú hol fog naphaladáskor megjelenni a Hargita vágatos oldalán. Épp ezért oly gyakori a kérdés: mi ez? Holmi vaskos népiségbe oltott székely panteizmus? A festészet határain túlról átlopott mitológia? A munka költészete, mit a század modern festői képvisellete mint irodalmi terhet régen megtagadott? Azt hiszem: egyik sem. Egyszerűbben kell fogalmaznunk. A zsögödi tájba született Nagy Imre — mint minden igazi művész — a világot szemlélő, annak titkait feszegető ember elébe állva mintha azt mondaná: egyedül az én ablakom nyílik a megértés irányába. Ennek a tájnak a lelkét az én színeim hordozzák. Az én zöldjeim, kékjeim, rótt lobogásaim, ezek a sohasem ellágyító, megnyugtató vagy éppen idillikus szunnyatagságra andalító, hanem inkább felriasztó, penge élességű, élénkességükben is zord, zúzmara alól kimentett színek. Mert hisz ilyen zúzmara a való, bizonyos értelemben a kedély is, amely a látszatok mögül kiszűrte őket. A drámaiság fogalmát sötét színekhez kötjük. Nagy Imre mélykék havasai, előterükben a gondba-küzdelembe fagyott munkásarcokkal, a jégcsapos egek szigorúságával, a kiáltó színek élénk kavargásában is balladisztikus feszültséget keltenek bennünk. S bár kivitelük titka a kizárólagos festői látásmód, a nézőben riasztó hatás legtöbbször polifonikus. A színek hangján a természet változatos formáiban egy történelmi-

leg meghatározott népsors hangulata, életérzése áramlik föl a szív kamráiba. A tájkép tökéletes egyensúlyát szolgáló, hegynek iramló mezei út formahivatásán túl azt is jelzi, hogy a verejtékes kenyérkeresetnek útja. Szénégető székelyek lába taposta. A Brummadza alvó lánykája mögött az ágreccsentő medve sötét szintömege nem tündéri álom. A fenyegető valóság távolról sincs összhangban a játékos címmel. Ugyanez az ellentét a két önarckép között is. A rajzos, a korábbi, bizakodó kaján-ságával, az ecset könnyed röpködésével, a fejtetőn rikoltó kucsma hetykeségével bennünk is rikkantást keltő; a maszkos önarckép ugyanazon életérzésnek az árnyékos, de még inkább északos oldala. A női akt fénykörében is a már-már fáradó konokság tar keserősége üli meg a torkunk. A bizakodás kötelező, de vajon érdemes-e — sugallják a háttérben a maszkok egyenest a fülbe.

Ha bizonyos értelemben az íróra nézve érvényes igazság, miszerint egyetlen, elhatározó erejű élményét, gondolatbugyrát bontogatja egész életében: akkor ez a kényszerűség a festőt is markában tartja. Nagy Imre, egy olyan korszakban, amely nemigen foghatta föl — tulajdonképpen a zaj miatt, amit a művészetben maga körül csapott —, hogy egy Cézanne-virágcsendélet forradalmibb, mint példának okáért egy valóságos forradalmár ódon stílú, tehát művészileg halott megjelenítése, emlékszünk, maga is elbandukolt a békási cementgyárak hengerei alá. Ott vehettük észre, hogy alkata, látásmódja egyetlen ihlető otthonának — a csíki tájnak —, a kötelezően magára vállalt népi érzésvilágnak a mélységeiből táplálkozik. Másutt, a szürke hengerek csikorgásában képtelen a szüntelen megújulásra. Ebben a kötöttségben rokona ő Tamási Áronnak. Ábel módra vissza is tért hamarosan ismerős fenyőfái, az ecsetje alá szelídült viharok közé. S mily biztonságos mozdulattal nyitotta meg újra az egek kapuját, hogy útjukra engedje a Vihar apokaliptikus lovait. S alant a szomjas libák, mint mocorgó, fehér reménykedések nyújtják nyakukat a zuhogó eső felé. Az ő állandó mondandója a világról: annak a népnek mindennapi küszködése, amelyből vétetett. A színei, röptükben, mintegy útravalóként vagy tanújelként kapják föl s módosítják saját immanens természetükhöz ennek a világnak konkrét formáit; végső fokon mindazt, amire rábólint az erdei famunkás és a madárijesztő kísértet árnyékában alvó lány: ez az életünk.

